

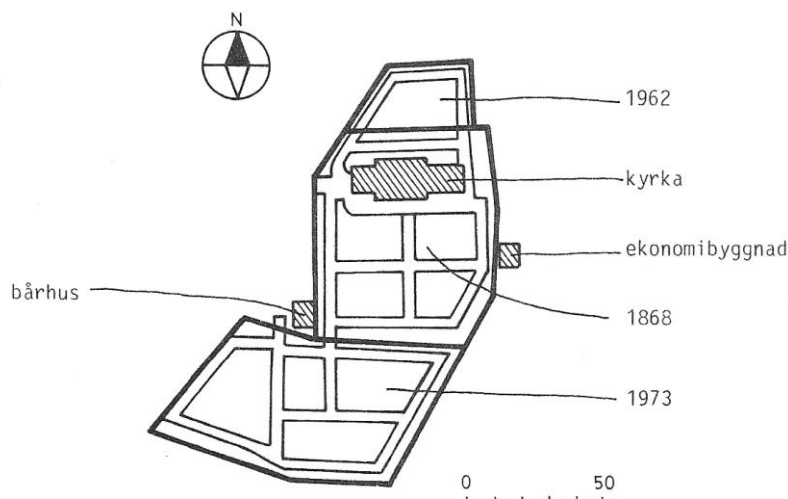

ÖSTERVALLSKOGS KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning:	Östervallskogs-Bön 1:106, 1:60.
Gravskick:	Kistgravar, urngravar och minneslund.
Antal gravsättningar:	5 st/år de senaste fem åren.
Befolkningsutveckling:	År 1805: 735, år 1900: 1194, år 1995: 482, 2016: 445.
Tillkomst:	1868
Utvidgningar:	1962, 1973, 2004.
Area:	ca 19 390 m ²

Östervallskog är en gränsbygd med smala strandbygder längs övre delarna av Upperudsälvens vattensystem, omgivna av bruten skogsmark. Omkring trettio fornlämningar är kända, nästan alla är från stenåldern och ligger längs stränderna. Ortnamnet skrevs 1531 *Östanudsko* och 1564 *Östawatnskoghe*, vilket betyder 'skogsbjorden kring sjön Östen', vars ursprungliga namn kan ha varit *Öfstavatn* 'den översta sjön'.²⁹⁹ Flera arkivuppgifter tyder på att det fanns en kyrka i Östervallskog redan på 1200-1300-talet. Var den låg är dock inte klarlagt. På den gamla kyrkplatsen på hemmanet Stommen i Kyrkobyn, fem kilometer söder om den nuvarande kyrkan, finns emellertid lämningar efter en träkyrka som uppfördes på 1630-talet. Kyrkan flyttades ett stycke 1821 för att inte ligga så nära den intilliggande gårdens eldstäder, och användes fram till 1868.

På den nuvarande kyrkplatsen invigdes en ny stor träkyrka år 1874. Kyrkan brann dock ned till grunden år 1983. En ny kyrka, efter ritningar av arkitekt Janne Feldt, byggdes upp på samma plats och invigdes 1985. I byggnaden inryms förutom kyrksal också pastorsexpedition, församlingssal med kök och vaktmästarens kontor. Vid kyrkan finns ett litet sockencentrum med den f.d. sockenstugan, f.d. skolan, prästgården, affär och blandad bostadsbebyggelse. Den gamla kyrkplatsen i Kyrkobyn används för friluftsgudstjänster och här står en klockstapel i trä från 1987. Begravningsplatsen är fortfarande i bruk, då enstaka gravsättningar har förekommit under 1900-talet fram till i dag. Här finns ännu ett antal äldre gravvårdar, se avsnitten *Gamla kyrkplatsen i Kyrkobyn* respektive *Mycket värdefulla gravvårdar*.

Översikt
utvidgningsområden, ur
*Begravningsplatser i
Värmlands län 1988.*

2004 anlades en
minneslund söder om
kyrkogården.

ÖSTERVALLSKOGS KYRKOGRÅRDS HISTORIK

Vid 1800-talets mitt utsågs en ny och mer central kyrkoplats inom hemmanet Bön, i socknens norra del. På en höjd vid sjön Östen uppfördes en stor träkyrka **1868-1874** efter ritningar av Johan Hawerman.³⁰⁰ Enligt sägnen skulle man vid ritningarnas upprättande av misstag ha räknat med socknens hela befolkningssiffra, som då var ca 1250 personer, som kyrkobesökare. När kyrkan restaurerades under 1950-talet reducerades sittplatserna till 350.

Uppgifter om kyrkogården är knapphändiga men äldre fotografier och kartor ger ledtrådar till hur kyrkogården sett ut. Kyrkogården är samtida med kyrkan och anlades med den största utbredningen mot söder, se den häradsekonomiska kartan från 1883-1895. Under **1890-talet** utfördes enligt uppgift en plantering utanför kyrkogårdsmuren.³⁰¹

År 1907 stod kyrkogårdsmuren färdig. Ett par bevarade smidesgrindar är också försedda med årtalet. Grindarna är dock numera placerade vid en entré i den östra muren på 1970-talets utvidgningsområde. Sannolikt uppfördes stenmuren omkring gamla kyrkogården under flera års tid. Arbetet utfördes i huvudsak genom dagsverken hemmansvis.³⁰² Ett odaterat fotografi av firma Larsen & Ödvall i Arvika, som var verksam från år 1903, visar att en kyrkogårdsmur håller på att uppföras. Fotografiet visar att den västra muren är uppförd och att grunden för den norra muren är lagd. Stora stenblock ligger på marken norr om kyrkan. Ett annat fotografi, troligen från 1900-talets början, visar rätlinjigt anlagda gravrader med höga smala gravvårdar. Kyrkogården var också planterad med en trädkrans och med en allé längs huvudgången från kyrkans södra port.

1932 skedde en omläggning av kyrkogården. Häckar planterades utmed muren och som yttre gränshäck i kvarteren. Inne i kvarteren sattes buskar som bakgrund till gravvårdarna. Grusgångar anlades och stigar av oregelbundna skifferplattor lades mellan gravraderna. Omkring kyrkan planterades barrträd och en viss förnyelse av trädplanteringarna tycks också ha skett. Längs huvudgången från kyrkans södra port anlades en utvidgad plats, troligen för placering av bänkar.³⁰³ En flygbild visar att vissa gravplatser var belagda med grus och omgärdade av stenram.

³⁰⁰ Byggnadsåret 1874 anges i brandförsäkringsverkets handlingar.

³⁰¹ Östlind 1930.

³⁰² Östlind 1930.

³⁰³ Begravningsplatser i Värmlands län 1988, Gravkarta Östervallskogs kyrkogård 1932, Värmlandsarkiv.

Den häradsekonomiska kartan från 1883-1895, visar Östervallskogs kyrka invigd 1874 och kyrkogården. På andra sidan vägen ligger skolhuset/sockenstugan från 1859. Historiska kartor, Lantmäteriet.

Östervallskogs kyrka sedd från nordväst vid 1900-talets början. Vid zoomning kan man se att en kyrkogårdsmur håller på att uppföras. Årtalet 1907 på ett par bevarade smidesgrindar vittnar om att muren färdigställdes detta år. Foto: Larsen & Ödvall, Arvika, Värmlands Museum.

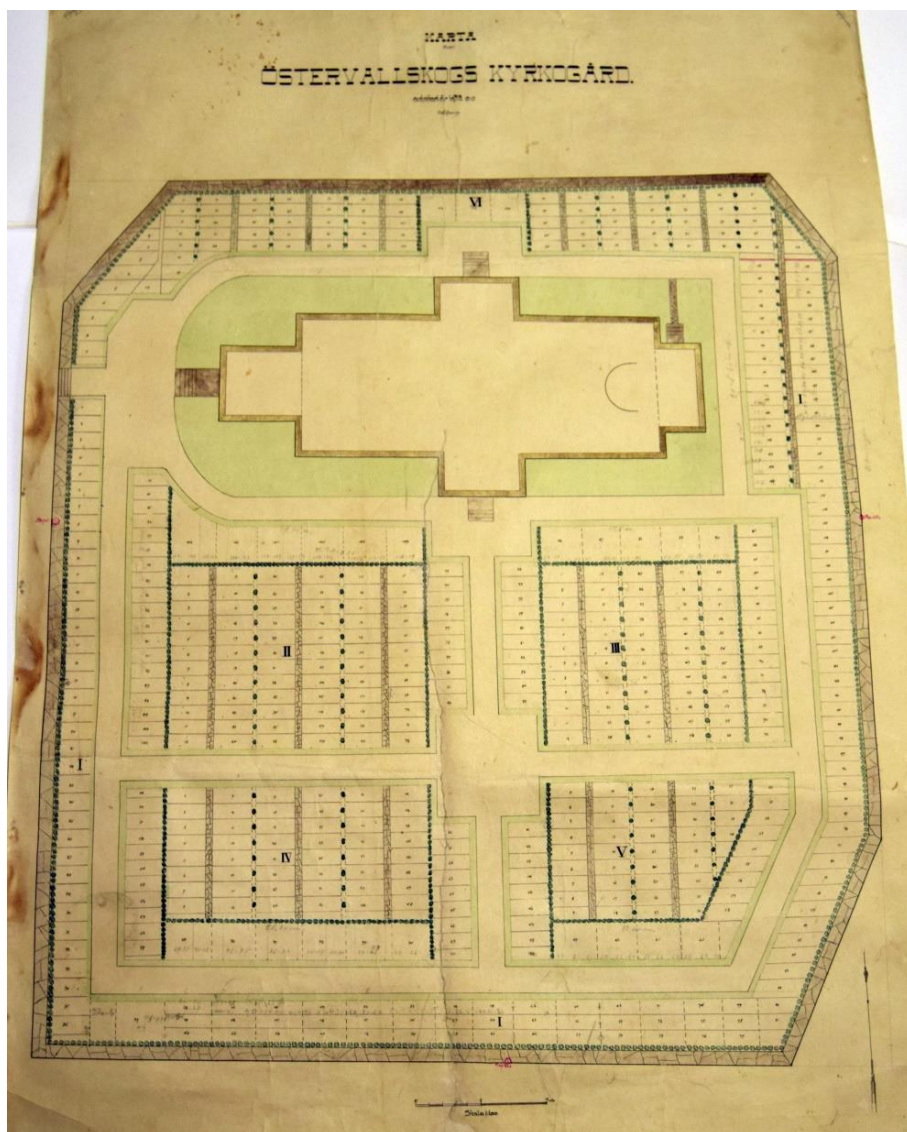
Östervallskogs kyrkogård med 1874 års kyrka, sedd från söder. Bilden är troligen tagen under 1900-talets början. Foto: Birger Göransson, Värmlands Museum.³⁰⁴

Östervallskogs kyrkogård med 1874 års kyrka, flygbild från sydost. Bilden är troligen tagen strax efter 1932 års omläggning av kyrkogården. Foto: Värmlands Museum.³⁰⁵

³⁰⁴ <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.sv>

³⁰⁵ <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.sv>

Gravkarta från 1932 över Östervallskogs kyrkogård. Kartan upprättades i samband med en omläggning samma år. Avfotograferad ritning, Värmlandsarkiv.

1936 togs vissa beslut om kyrkogården vid kyrkogårdsnämndens sammanträde som berättar något om skötseln vid denna tid. I protokollet står att samtliga häckar skulle klippas till en höjd av 30 cm. Vissa gravplatser hade skiljehäckar som också var i behov av klippning och det beslutades att samtidigt låta klippa dessa. Det planerades också "att gravkullarna efter nyöppnade gravar i likhet med föregående år skulle utjämnas, överflödigt jord bortföras och uppläggas för kommande behov". På gravplatserna skulle sedan gräsfrö sås. Nämnden bestämde sig också för att sätta upp ett anslag med ordningsföreskrifter i gällande kyrkogårdsstadga.³⁰⁶

Arkivhandlingar visar att man började planera en kyrkogårdsutvidgning redan under **1930-talet**. Kyrkogårdsnämnden gjorde egna beräkningar för en utvidgning mot söder, och trädgårdsarkitekten Edvard Jacobson tog också fram ett förslag till utvidgning mot öster. Dessa förslag kom dock inte att förverkligas.³⁰⁷

1954 uppfördes ett bårhus efter ritningar av arkitekt Einar Lundberg, Stockholm.³⁰⁸

³⁰⁶ Protokoll kyrkogårdsnämndens sammanträde 28.04.1936, Värmlandsarkiv.

³⁰⁷ Diverse handlingar i Östervallskogs kyrkoarkiv, Värmlandsarkiv.

³⁰⁸ Bebyggelseregistret, RAÄ.

Ett fotografi av kyrkan och kyrkogården från **1960-talet**, visar att höga ädelgranar då stod norr och söder om kyrkan.

1962 skedde en utvidgning mot norr efter ritningar av arkitekt Edvard Jacobson. Området ligger i delvis bergig terräng och fick därför terrasseras mot nordväst, och fyllas för att erhålla tillräckligt gravdjup för kistgravar. Terrasserna anlades med slänter, vilka skulle döljas genom häckplantering. På platsens högsta punkt fanns en björkdunge vilken bibehölls för att skapa förbindelse med den äldre kyrkogården. I områdets nedre del anlades en sittplats med en vattenbassäng. Utvidgningen omfattade cirka 120 kistgravar och ca 30 urngravar.³⁰⁹ För anläggningsarbetet svarade trädgårdsanläggare H. Bryntesson. Växtförteckningen visar häckar av häggmispel och buskar av berberis, oxbär, litet rödvide samt måbär. Buskarna planterades i grupper på vissa ställen utmed muren samt som avgränsning vid gravradernas slut.³¹⁰ Omkring området lades också en mur.

1973 skedde en utvidgning mot söder, även denna gång efter ritningar av Edvard Jacobson. Då marken sluttade svagt mot söder beslöts att någon egentlig terrassering av marken inte skulle göras. För att gravarna inte skulle ligga i plan yta mot vägarna anlades dock svaga slänter täckta av buskar. Planteringarna bildade samtidigt bakgrund till gravvårdarna och delade in området i ett antal "lugna och rymliga gravgårdar", med plattstigar och två gravrader i varje gård. Området delades in i kvarter genom huvudvägarna och vid bårhuset anlades en central plats med vattendamm och sittbänkar. Arkitekten beskriver att sittplatsen skulle sammanbinda parkområdet utanför östra kyrkogårdsmuren med det utvidgade området till en helhet. Här har man också direkt anslutning till den gamla kyrkogården och till nya entrén.³¹¹ På området planterades lönn och rönn och utanför muren sattes björk. I parkytan utanför muren, framför bårhuset, fanns björk och lönn.³¹²

1983, i oktober månad, brann Östervallskogs kyrka ned till grunden. Endast några få inventarier som förvarats i ett kassaskåp kunde räddas. Eldsvådan skadade även träd, växtlighet och ett fjortio-tal gravvårdar, vilka byttes ut av en stenfirma. Längs med muren i nordost står ett tjugotal gravvårdar uppställda i ett s.k. lapidarium. De härrör främst från 1900-1920-talet och flera uppvisar sprickor efter eldsvådan. Troligen hade de denna placering även innan branden. Efter kyrkans brand uppfördes en klockstapel i trä som placerades utanför kyrkogårdsmuren, norr om bårhuset. Klockan göts av rester från de båda kyrkklockorna som förstördes i kyrkbranden.³¹³

1985 invigdes en nyuppförd kyrka efter ritningar av Janne Feldt. Under denna tid uppfördes även ett förråd öster om kyrkan, vilket knöt an till kyrkans material och kulörer.

1986 upprättades ett förslag till planering kring kyrkan av Roy Persson. Ritningen visar gräsytor med plantering av spireabuskar kring den nya kyrkobyggnaden och de asfalterade gångvägarna. Vid gångvägarna norr respektive söder om kyrkan anlades en utvidgad plats för placering av bänkar. Möjligen var det tänkt att

³⁰⁹ Beskrivning av utvidgningsområde, Edvard Jacobson 8.5.1959, Värmlandsarkiv.

³¹⁰ Förslag till utvidgning, Edvard Jacobson 2.3.1959, Värmlandsarkiv.

³¹¹ Beskrivning till förslaget, Edvard Jacobson 30.9.1971, Värmlandsarkiv.

³¹² Utvidgning, Edvard Jacobson 30.9.1972 rev. 28.8.1972, Värmlandsarkiv.

³¹³ Östervallskogs referensgrupp.

anspela på den gamla kyrkans planform. Ritningen visar också att det fanns behov av att reparera kyrkogårdsmuren både väster och öster om kyrkan.³¹⁴

Klockstapeln flyttades och återuppfördes på gamla kyrkplatsen år **1987**.

2004 anlades en minneslund söder om kyrkogården efter ritningar av Monica Sandberg, Landskapsgruppen. I södra muren gjordes en förbindelseöppning till minneslundens. Området söder om kyrkogården slyröjdes för att möjliggöra utblickar över landskapet och en vik av sjön Östen. En meditations- och smyckningsplats med markbeläggning av grus, och en perennrabatt anlades invid en befintlig björk i öster. Mot en då befintlig väg i söder gjordes en slänt med en låg stödmur. Vid smyckningsplatsen placerades en sten med inskriptionen "Minneslund".³¹⁵

2016 renoverades kyrkogårdens stenmurar av Sten & Vägarbeten AB, Karlstad. Vid gamla kyrkogården renoverades 14 meter av västra muren i anslutning till huvudentrén. Vid 1962 års område renoverades 4,7 m av den västra muren. Vid 1973 års område renoverades stora delar av mursträckorna. Den östra sidan vidgjordes ej.³¹⁶

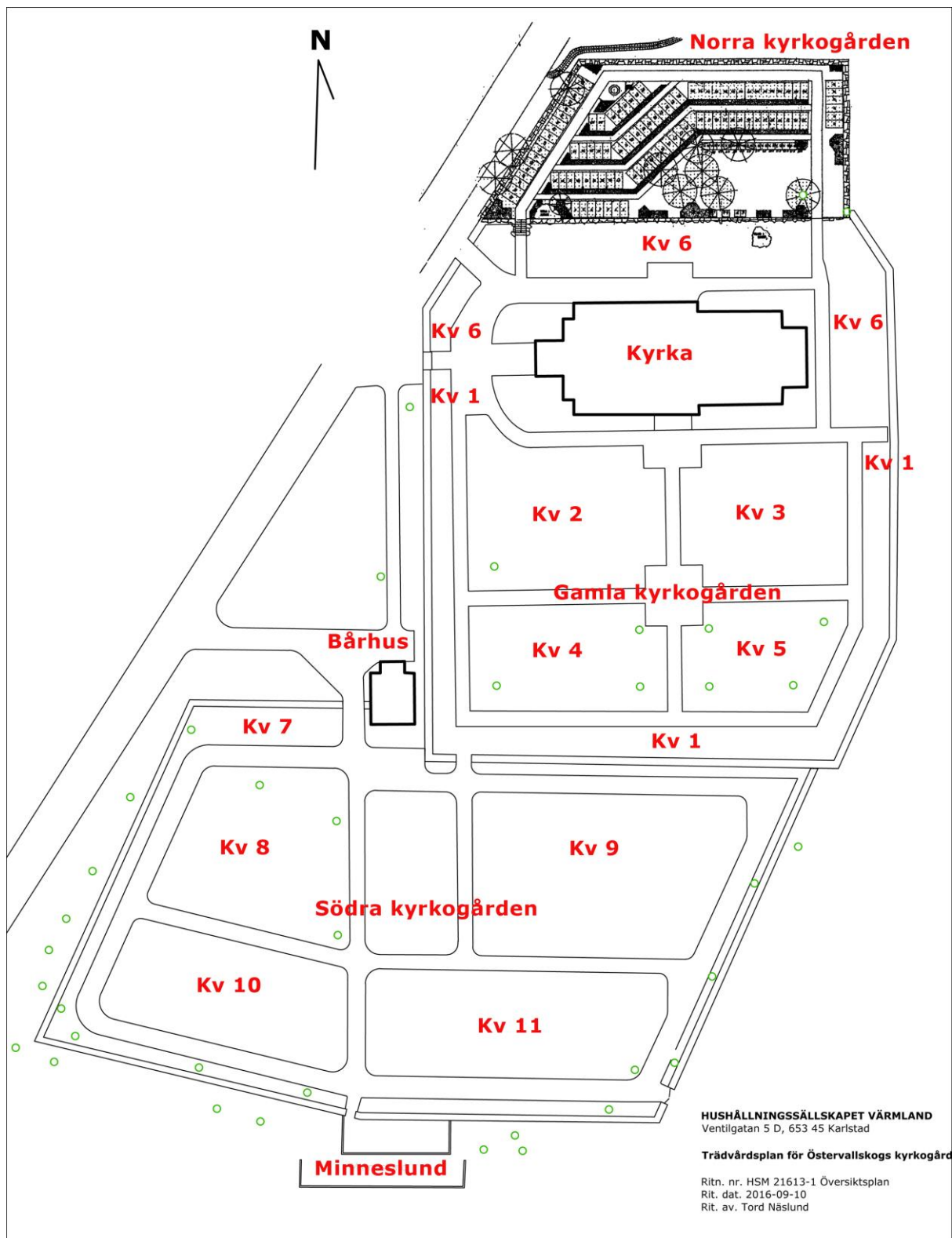

Östervallskogs kyrka och kyrkogård sedda från nordväst. Bilden är troligen tagen under 1960-talet, efter 1962 års utvidgning. Norr om kyrkan syns det nya området samt en björkdunge. Invid kyrkan växer stora granar. Bilden finns inramad i Östervallskogs kyrka, okänd fotograf.

³¹⁴ Förslag till planering kring kyrkan i Östervallskog, Roy Persson 1986, Värmlandsarkiv.

³¹⁵ Länsstyrelsens tillståndsbeslut 18.6.2004, Värmland Museum.

³¹⁶ Rapport gällande antikvarisk medverkan vid renovering av stenmurar, rapportnr 2017:4 Antikvarietjänst Eld & Forsberg AB.

Ritning gjord av Hushållningssällskapet i Värmland. Tillägg med röd text har gjorts i efterhand av Carina Libeck.

KYRKOGRÅDEN I DAG

Östervallskogs nuvarande kyrkplats är belägen på en höjd ovanför Kyrkviken i sjön Östen, och har använts sedan 1868. Nuvarande kyrka från 1985 är belägen nära landsvägen. Kyrkogården har en oregelbunden form med nordsydlig sträckning med den större delen söder om kyrkan. Den äldre delen, omgiven av stödmur, ligger på en högre nivå än de båda utvidgningarna. Begravningsplatsen omgärdas i övrigt av stenmurar och gränsar i norr till skog, i öster till sluttning mot skog, i söder till gården och i väster till landsväg och bebyggelse. Sydväst om kyrkan ligger ett bårhus från 1953, och i sydost ett förråd från 1980-talets början. Parkering finns i anslutning till kyrkogårdens huvudentré i väster liksom på andra sidan vägen. I anslutning till entrén finns en kilformad gräsyta som i äldre handlingar benämns som parkyta. Här står en björk och en lönn.

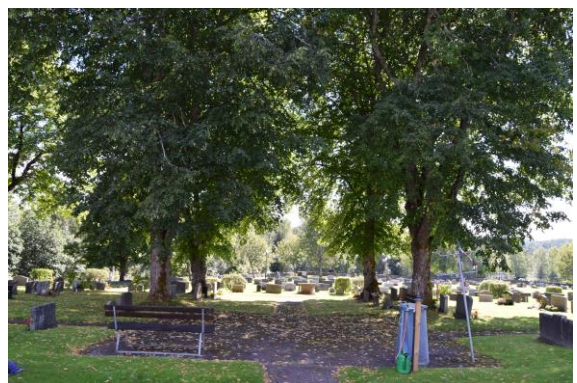
KVARTER

På gamla kyrkogården finns kvarter 1-6. På norra kyrkogården används en löpnummerserie till hela området (1-107 osv). På södra kyrkogården finns kvarter 7-11.

GAMLA KYRKOGRÅDEN

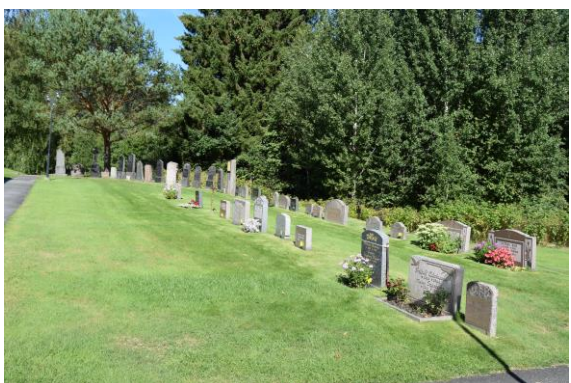
Kvarter 1-5 är belägna söder om kyrkan och omges av en stödmur. Längs med muren finns formklippta buskar av hagtorn, vilka är rester av en tidigare häck. I övrigt finns inga häckar. Flera träd har tagits ned och kvarteren närmast kyrkan har därför en öppen karaktär. Inom kvarter 4 och 5 finns tre lönnar från den tidigare trädkransen, samt fyra lindar av den tidigare allén från kyrkans södra port. Dessa träd skänker rumslighet och skugga i anslutning till den utvidgade platsbildningen längs den centrala mittgången. Här finns en serviceplats och en bänk. Längs gångvägen söder om kyrkan finns också en utvidgad plats för placering av bänkar.

De flesta gravvårdarna är låga, breda stenar från 1940-1960-talet i likartat utförande. Här och var påträffas äldre gravvårdar, från 1800-talets slut och 1900-talets första decennier, vilka varierar i form och storlek. De äldsta gravvårdarna utgörs av ett antal smideskors från 1800-talets andra hälft, placerade invid kyrkan samt längs med gamla kyrkogårdens mur i norr och öster. Framträdande är en hög täljstensvård rest över den som först begravdes här, *Korpralen Olof Eriksson Rom* (1820-1868). Av särskilt intresse är även två gravvårdar från 1897 respektive 1917, som är försedda med porträtt på de avlidna i s.k. fotokeramik, se även avsnittet *Mycket värdefulla gravvårdar*. Endast en gravplats har bevarad stenram och är belagd med grus. Många ramar och grusgravar ska ha plockats bort före 1970.

Kvarter 6 är beläget norr och öster om kyrkan och omges av en stödmur. Kvarteret har en öppen karaktär då det saknas träd och även häckar. Utanför muren i öster finns en materialhantlingsplan och ett förråd. I omgivningen finns blandskog. Sannolikt har kyrkans brand haft stor påverkan på kvarteret. Längs med norra och östra muren, i nordost, finns ett lapidarium med tjugotalet gravvårdar, främst från 1900-1920-talet. Flera av gravstenarna uppvisar sprickor efter eldsvådan.

Öster om kyrkan finns ett antal mindre gravvårdar resta över enskilda under 1940-talet, vilket indikerar att platsen har använts för allmänna gravar. Utanför östra muren står två smideskors. Det ena bär årtalet 1860 och skulle därför kunna vara flyttat från gamla kyrkplatsen. Platsen norr om kyrkan utgörs av en stor gräsyta med ett fåtal gravvårdar från 1970-talet. Längs gångvägen norr om kyrkan finns en utvidgad plats för placering av bänkar.

NORRA KYRKOGRÅDEN utgörs av 1962 års område norr om gamla kyrkogården. Av den tidigare björkdungen på områdets högsta punkt återstår endast ett träd. Utanför muren i nordöstra delen finns lövskog. Marken sluttar svagt mot nordväst och rygghäckarna består av häggmispel. Plattstigar av stora rektangulära skifferplattor leder in mellan gravraderna. Längs muren finns formklippta buskar av spirea, vilka står som bakgrund till några gravplatser. Längs västra gången finns också formklippta buskar av måbär och oxbär. På den nedre delen finns en särskilt anlagd sittplats/kombinerad serviceplats, med skifferklädd brunn och en fast sittbänk. Marken är belagd med glavaskiffer. Gravraderna i slänten är avsedda för urngravar och gravvårdarna består av låga breda stenar.

SÖDRA KYRKOGRÅDEN, kvarter 7-11

utgörs av 1973 års område och omges av stenmur och mot norr av stödmur. Även här finns färre träd än vad som visas på de ursprungliga ritningarna. Trädbeståndet består av rönнар vilka i huvudsak står i områdets ytterkant. I områdets nordvästra del finns enstaka lönnar. Vid norra muren finns en rad av solitära rosentrybuskar. Utanför muren i söder och väster finns en trädkrans av björk och rönn. Kvarteren i öster saknar häckar och vårdarna står i en gemensam gräsyta. Dessa kvarter har förlorat tidigare rumslighet och ytan upplevs därför som ett stort gravfält. Stigar av sjöstensplattor ger viss struktur i området. På vissa ställen finns servicestationer med markbeläggning av sjösten. På södra kyrkogården är det

endast de båda kvarteren i öster, kvarter 9 och 11 som hittills har nyttjats för gravsättning. En enstaka urngravplats har under senare tid tagits upp inom kvarter 7 vid norra muren. De västra delarna, kvarter 8 och 10, är inte tagna i bruk ännu, men är planerade med gräsytor och häckar av ölandstok och rosenspirea. I anslutning till kyrkogårdens huvudentré i nordväst, bakom bårhuset finns en särskilt anlagd sittplats, med två fasta bänkar och en skifferklädd springbrunn. Från sittplatsen ges utblick över en vid gräsyta, som enligt ursprungsritningarna inte är avsedd för gravsättning.

MINNESLUNDEN från 2004 är belägen söder om 1973 års område. Här ges utsikt mot åkrar och mot sjön Östen. Entré sker genom en öppning i muren. Närmast muren finns en meditations- och smyckningsplats med markbeläggning av grus. Här står en träbänk placerad. Mitt emot bänken ligger en sten med inskriptionen "Minneslund". På vardera sida om stenen finns blomrabatter och här står även en ljus- och vashållare i smide. Solitära rosenbuskar är planterade omkring minneslundens. Jordningsytan utgörs av en plan gräsyta avgränsad av en låg stödmur. Här avgränsar även en låg måbärsäck. I omgivningen finns rönn och björkträd. Minneslundens är försedd med belysning.

INSKRPTIONER OCH TITLAR

På gamla kyrkogården finns en gravvård rest över den som först begravdes här, *Korpralen Olof Eriksson Rom* (1820-1868). Under namnet följer en berättande inskription som redovisar hur många som gravsatts på kyrkogården fram till år 1902; "*Begravnen vid denna kyrkogårds invigning den 11/10 1868. Från denna dag till den 24/6 1902 då denna sten af församlingen restes äro här 629 människor begrafna. Ps. 90:12.*"

Av lokalhistoriskt intresse är de titlar och inskriptioner som berättar vilka verksamheter som funnits i socknen. Här har de viktigaste näringarna varit småskaligt jord- och skogsbruk. Boskapsskötsel har också varit en betydelsefull inkomstkälla.³¹⁷ Titeln *Hemmansägaren* följt av ortnamnet är därför en mycket vanlig inskription. Här kan även titeln *Skogsförman* nämnas. På kyrkogården finns många syskongravar med inskriptionen *Syskonen*, vilket indikerar att det har varit vanligt att ogifta syskon har sammanbott och arbetat på sin födelsegård. Titeln *Förvaltaren* åsyftar en person som arbetade vid ett större jordbruk.

Socknen gränsar i norr mot Norge, och titlar med koppling till gränsbevakningen är också vanligt förekommande, såsom *Gränssidaren*, *Tullstationsföreståndaren*, och *Gränsuppsyningsman*. Titlar som har koppling till industriell verksamhet är *Fabrikören* (såg och snickerifabriken i Ivarsbyn) och *Verkmästaren* (snickerifabriken i Östervallskog).³¹⁸ Till bygdens offentliga administration och förvaltning hör titlarna *Landstingsmannen* och *Nämndemannen*. Serviceyrkena representeras av titlarna *Lantbrevbäraren* och *Köpmannen*. Här kan också en gravvård med yrkestiteln *Målaren* nämnas.

Kopplingen mellan soldatnamn och ortnamn är intressant och på kyrkogården finns en gravvård rest över *Soldaten Olof Ivar* (1856-1933) från Ivarsbyn.

I Östervallskog har den frikyrkliga verksamheten varit livlig. Titlar med koppling till församlingen och socknens religiösa liv är; *Kyrkovärden*, *Pastor*, och *Predikant*. Skolväsendet representeras av en gravvård över två makar som båda har sina yrkestitlar angivna; *F.d. Folkskolläraren Kyrkovärden* respektive *F.d. Lärarinnan*.

På både äldre och yngre gravvårdar finns bibelord, psalmverser och sentenser; "*Vila i frid*", "*Tack för allt*", "*Kristus mitt hopp*", "*Jesus mitt/vårt hopp*", "*Mitt liv mitt kors*", "*I detta tecken skall du segra*", "*Jag knäppt mina händer kring korset*", "*Jag är uppståndelsen och livet*", "*Korset vår seger*", "*Från släkte till släkte varar Guds trofasthet*", "*Gud är kärleken*", "*Herren gaf och herren tog, välsignat vare herrens namn*", "*Farväl du verld af qval och hopp O Jesu för mig in i himlens paradiset*". "*Min hvilotimma ljuder en gång den sista gång, och mig i jorden bjuder en bädd så kall och trång. Dock den mig ej förskräcker; så sött jag sofver der, tills Herrens röst mig väcker, då ingen natt mer är. Johannes 11:25.26*".

En välkänd strof, men ovanlig som gravvårdsinskription, är en textrad från en frikyrklig sång av Lydia Lithell; "*Jag har hört om en stad ovan molnen*". En annan ovanlig inskription är hämtad från *Sionsharpan*, den evangeliska rörelsens sångbok; "*Må jord och himmel vika min klippa skall dock stå*".

³¹⁷ Erixon (red) 1964.

³¹⁸ Harrieth Nilsson.

VEGETATION

Gamla kyrkogårdens trädkrans har tidigare bestått av lönn, och den tidigare allén från kyrkans södra port har tidigare utgjorts av lindar. I dag återstår enstaka träd i gamla kyrkogårdens södra delar. Häckar har tagits bort och i dag finns formklippta hagtorsbuskar utmed muren, vilka är rester av en tidigare häck.

På norra kyrkogården finns en björk. Häckarna utgörs av häggmispel och längs muren finns formklippt spirea. Vid en gång i väster finns också formklippt oxbär och måbär.

På södra kyrkogården utgörs trädbeståndet av rönnar, belägna i områdets ytterkant. I de östra kvarteren har häckarna tagits bort. I de västra kvarteren finns häckar av ölandstok och rosenspirea. Längs norra muren finns en rad av solitära rosenrybuskar. Minneslunden är planterad med måbärshäck och rosenbuskar. Utanför kyrkogården finns björk, rönn och lönn.

OMGÄRDNING OCH ENTRÉER

Gamla kyrkogården omgärdas av stödmur. Huvudentrén finns framför kyrkans västra port och utgörs av en kort trappa försedd med ledstänger av järn. Trappan flankeras av stenklot som kröns av höga järnkors. I västra muren, norr om huvudentrén, finns även en öppning i muren vid en körbar väg norr om kyrkan. Här finns en bom.

Norra kyrkogården omgärdas av stenmur. Entré till norra kyrkogården sker genom en öppning i gamla kyrkogårdens norra stödmur. Södra kyrkogården omgärdas av stenmur. Huvudentré finns i anslutning till bårhuset, i områdets nordvästra del. Den ena portstolpen är murad intill bårhusets vägg. Portstolparna är avtäckta med flata stenskivor och i den breda öppningen sitter grindar av smidesjärn. Förbindelse till kyrkan och gamla kyrkogården, sker via öppningar på två ställen i gamla kyrkogårdens södra stödmur, i sydväst respektive sydost. En entré finns också i östra muren, i sydost, i form av en bred öppning försedd med en bred smidesgrind. Grindparet har tidigare varit placerade i anslutning till gamla kyrkogårdsmuren då de är försedda med årtalet "1907". Entrén används av personalen vid arbete på kyrkogården. På muren, i det nordvästra hörnet av södra kyrkogården, står en milsten placerad.

BYGGNADER

Kyrkan från 1985 är uppförd efter ritningar av arkitekt Janne Feldt. I byggnaden inryms förutom kyrksal också pastorsexpedition, församlingsisal med kök och vaktmästarens kontor. Kyrkan har formen av ett rektangulärt långhus med rakt koravslut i öster och ett torn i väster. Fasaderna är klädda med träpanel i vit kulör och fönstren har olika utförande i byggnadens olika delar. De är målade i gråblå kulör med grå foder. Taket har olika höjder och utföranden och är belagt med tvåkupigt svart betongtegel.

Bårhuset från 1954 är uppfört efter ritningar av arkitekt Einar Lundberg. Den kvadratiske byggnaden har putsade fasader i vit kulör och taket med tälttaksform är belagt med skiffer.

Förrådet är uppfört under 1980-talets början. Förrådet är delvis byggt i souterräng och knyter an till kyrkan vad gäller material- och kulörer. Fasaderna är klädda med träpanel i vit kulör och fönstren är målade i gråblå kulör med grå foder. Taket har tälttaksform och är belagt med tvåkupigt svart betongtegel.

ÖVRIGT

Kyrkogården har belysning i form av svarta lyktstolpar, med trearmade glob-armaturer i klarglas.

Östervallskogs kyrka från 1985.

Skolan från 1920 och f.d. sockenstugan från 1859 ligger sydväst om kyrkan.

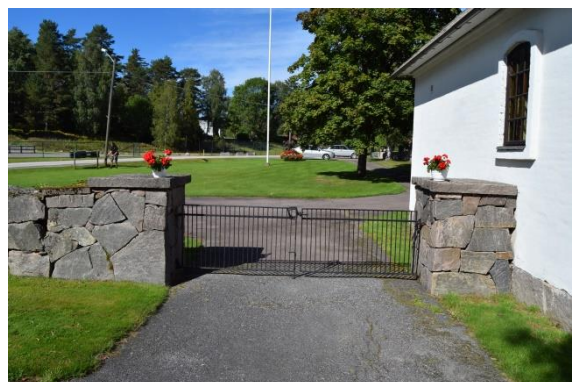
Huvudentré till kyrkan och gamla kyrkogården.

Längs gångvägen norr om kyrkan finns en utvidgad plats för placering av bänkar.

Bårhuset från 1954.

Södra kyrkogårdens huvudentré vid bårhuset.

Förrådet från 1980-talets början.

Södra kyrkogårdens entré i östra muren. Grindarna är gamla och bär årtalet 1907.

SAMMANFATTNING AV ÖSTERVALLSKOGS KYRKOGRÅRDS KARAKTÄRSDRAG

Kyrkogården ligger på en höjd ovanför Kyrkviken i sjön Östen. Den äldsta delen härrör från 1868 då en träkyrka uppfördes på platsen. Kyrkan brann dock ned till grunden 1983. Den nuvarande kyrkan uppfördes på samma plats som den tidigare, efter ritningar av arkitekt Janne Feldt, och stod färdig 1985. Kyrkogården har en oregelbunden form med nordsydlig sträckning, och större delen är belägen söder om kyrkan. Den gamla kyrkogården ligger på relativt plan mark och på en högre nivå än de båda utvidgningarna, vilka gjorts mot norr respektive söder. Vegetationen är sparsam på samtliga kyrkogårdsdelar, och gångarna är numera asfalterade.

Gamla kyrkogården omges av stödmur. Häckar har tagits bort och i dag finns formklippta hagtornsbuskar utmed muren, vilka är rester av en tidigare häck. Enstaka träd som lönn och lind skänker rumslighet och skugga på den södra delen av gamla kyrkogården. Nordost om kyrkan, längs med muren, finns ett lapidarium med tjugotalet gravvårdar från 1900-1920-talet. De minner om den tidigare eldsvådan då flera av stenarna uppvisar sprickor. Bland de äldsta gravvårdarna finns ett antal smideskors från 1800-talets andra hälft som har placerats omkring kyrkan och längs murarna. Framträdande är en hög täljstensvård rest över den som först begravdes här, *Korpralen Olof Eriksson Rom* (1820-1868). Av särskilt intresse är även två gravvårdar från 1897 respektive 1917, som är försedda med porträtt på de avlidna i s.k. fotokeramik. Endast en grusgrav återstår på kyrkogården.

Norra kyrkogården är ett litet muromgärdat område med öppen karaktär. Här finns en björk och häckarna utgörs av häggmispel. Här förekommer även enstaka formklippta buskar av spirea, oxbär och måbär. Några få gravrader är anlagda på mark som sluttar ned mot en särskilt anlagd sittplats i nordväst. I området förekommer plattgångar av skiffer.

Södra kyrkogården är likaså omgärdad av mur och har en öppen karaktär. Trädbeståndet utgörs av rönnar belägna i områdets ytterkant. I de östra kvarteren har häckarna tagits bort. I de västra kvarteren, som ännu inte är tagna i bruk, finns häckar av ölandstok och rosen spirea. Längs norra muren finns en rad av solitära rosen trjbuskar. De låga, breda stenarna är homogent utformade och står i gemensam gräsyta. Områdets mark sluttar svagt mot söder och upplevs visuellt som ett enda gravfält. Gångar av sjöstensplattor ger viss struktur.

Minneslunden är planterad med måbärshäck och rosenbuskar. Utanför kyrkogården finns björk, rönn och lönn. Sittplatsen är betydelsefull i anläggningen och här ges utsikt över åker och sjön Östen.

LAGSKYDD

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen". Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ I FÖRVALTNING OCH ANVÄNDNING AV ÖSTERVALLSKOGS KYRKOGRÅRD

Viktigt för helheten

- Stenmurarna är ett viktigt arkitektoniskt element och avgränsar delar av kyrkogården både fysiskt och symboliskt från omgivningen. Stenmurarna ska bevaras.
- Var uppmärksam på milstenen som står placerad på södra kyrkogårdens mur, i nordvästra hörnet nära landsvägen. Milstenen är en fornlämning och ska bevaras på denna plats.
- Kyrkogårdens ingångar med grindar av järn. Grindar ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Kyrkogårdens gångar bör ha bevarad sträckning.
- Plattstigar av skiffer bör bevaras. De ger struktur och har stort miljöskapande värde.
- Viktiga platser i anläggningen är särskilt anlagda sittplatser för kontemplation. Sittplatserna bör bevaras.
- Servicestationer ska vara noga planerade och anlagda så att de inte inkräktar på gravplatser.
- Kyrkogården har en grusgrav som är att betrakta som värdefull. Vid återupplåtelse bör gravplatsen ha bevarad stenram och grusbeläggning.
- Mycket värdefulla gravvårdar, som är i församlingens ägo, ska inte avlägsnas från befintlig plats, ändras eller återupplåtas.
- Värdefulla gravvårdar, som är i församlingens ägo, bör bevaras och bör inte avlägsnas från befintlig plats. När en gravanordning som klassats som värdefull är/blir återlämnad kan gravvården/gravplatsen återanvändas, exempelvis genom att man slipar ned inskriptioner och gör nya. Dekor bör dock sparas. I de fall där inskriptionen bedöms vara av kulturhistoriskt intresse bör återupplåtelse ske utifrån vad som bedöms lämpligt i varje enskilt fall. En möjlighet är att man vänder på gravvården och gör en ny inskription. På så vis bevaras inskriptionen till eftervärlden. Återanvända gravvårdar bör förses med recyclingsymbol för att redovisa förändringen och för att uppmärksamma eventuell inskription på baksidan. I vissa fall kan originalstenen lämnas orörd och en ny liggande sten tillföras.

Viktigt för de olika delarna

- Nya gravvårdar på återupplåtna gravplatser bör anpassas efter karaktären för respektive område, vad gäller storlek, form och material. Huvudmannen ska upplysa gravrättsinnehavare om vikten av att värna de kulturhistoriska värdena vid återupplåtelse av gravplats.
- Gamla kyrkogården; Gravvårdarna som står i lapidariet tillhör kyrkogårdens äldsta gravvårdar, och är att betrakta som värdefulla. Några av dem tillhör kategorin mycket värdefulla gravvårdar.
- Gamla kyrkogården, kvarter 6 samt i lapidariet; Här finns två träkors. Att fortfarande kunna avläsa en sådan gravmarkör är av socialhistoriskt värde. Man bör därför bevara de två korsen så långt det är möjligt. När korset inte håller längre bör man tillverka en kopia, se kapitlet *Vård – och underhåll*.

Vegetation

- Antagen trädvårdsplan ska följas. Trädvårdsplanen föreslår komplettering av trädkransen, vilket är värdefullt för att skapa rumslighet och avgränsning.
- Äldre planteringsritningar och växtförslag bör vara vägledande om man önskar söka tillstånd för nyplanteringar.
- Kvartershäckar och prydnadsbuskar utgör bakgrund till gravvårdar. De är betydelsefulla för kyrkogårdens struktur och karaktär och bör bevaras.
- Äldre perenna växter vid gravplatser bör bevaras i möjligaste mån.

MYCKET VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR ÖSTERVALLSKOG

* = återlämnad gravplats

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1869
Placerad norr om kyrkporten.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: Här under vilar stoftet af dr O.A.S. från Ivarsbyn. Död år 1869.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1800-talets
Placerad norr om kyrkporten. andra hälft.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: A.O.S. Fö: 1813. A.L.D. Fö: 1815

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1868
Placerad söder om kyrkporten.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: Her under hvilar stoftet af dr P.A.S. från Ivarsbyn. Död år 1868.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1867
Placerad söder om kyrkporten.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: Malin Persdotter ...född 1783./ M.P.D. Död d. 18/3 1867.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1865
Placerad norr om kyrkporten.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: IOD 1865.

Gravnummer: saknas*
Placerad söder om kyrkporten.

Tillkomstår: 1862

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: Ingeri Nils doter Båttner född 1819 död 1862.

Gravnummer: saknas*
Placerad vid gamla kyrkogårdens norra mur.

Tillkomstår: 1800-talets
andra hälft.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: -

Gravnummer: saknas*
Placerad vid gamla kyrkogårdens norra mur.

Tillkomstår: 1800-talets
andra hälft.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: -

Gravnummer: saknas*
Placerad utanför gamla kyrkogårdens östra mur.

Tillkomstår: 1860

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: A.N.D. 1860.

Gravnummer: saknas*
Placerad utanför gamla kyrkogårdens östra mur.

Tillkomstår: 1800-talets
andra hälft.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: -

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1900
Placerad i lapidarium, gamla kyrkogårdens östra mur.

Urvalskriterium: Inskription- titel, ortnamn, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Medelhög gravvård i form av ett stort stenkors placerat på en sockel. Inskription: Nämndemannen Olof Andersson fr. Stommen. *27/2 1822 +20/1 1907 hustrun Anna Andersdotter *26/8 1818 +28/8 1900.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1901
Placerad i lapidarium, gamla kyrkogårdens östra mur.

Urvalskriterium: Inskription- ortnamn, bibelord, upplevelsevärde, tidstypisk, miljöskapande.
Karaktäristik: Hög tredelad gravvård med korssymbol.

Inskription: Ester B. Bryngelsson Ivarsbyn *20/5 1885 +12/5 1901 Herren gaf och herren tog, välsignat vare herrens namn.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1902
Placerad i lapidarium, gamla kyrkogårdens östra mur.

Urvalskriterium: Inskription- titel, ortnamn, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Hög tredelad gravvård med korssymbol och symbol av en lagerkrans. Inskription: Hemmansegaren Bryngel Persson Ivarsbyn *19/9 1825 +20/7 1902.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1896
Placerad i lapidarium, gamla kyrkogårdens östra mur.

Urvalskriterium: Inskription- titel, ortnamn, person- och lokalhistoria.

Karaktäristik: Hög gravvård med korssymbol. Inskription: Predikant Karl Svensson *1848 +1907 hustrun Anna Maria *1845 +1896 Bön.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1908
Placerad i lapidarium, gamla kyrkogårdens östra mur.

Urvalskriterium: Inskription- titel, ortnamn, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Hög gravvård med spetsig topp. Inskription: Här vilar äkta makarna Nils Persson från Björkenäs *1/2 1835 +29/2 1908 samt hustrun Anna Andersdotter *18/1 1835 +2/10 1912.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1930
Placerad i lapidarium, gamla kyrkogårdens östra mur.

Urvalskriterium: Material- trä, inskription- ortnamn. Korset är rest över Maria Lisa Andersson (*1843 +1930). Enligt kyrkoböckerna gifte sig Maria med Aron Persson (*1843 +1907) i N. Ivarsbyn år 1877. De fick tre barn tillsammans som dock alla dog före sina föräldrar. En dotter dog endast en månad gammal år 1881. En 13-årig son dog av nervfeber år 1896. Den andra sonen dog 23 år gammal av lungot år 1902. Maria blev änka år 1907. En hög sten är rest över maken Aron Persson, vilken också står i lapidariet strax intill korset som restes till Marias minne.

Karaktäristik: Träkors samt låg natursten. Inskription: Maria Andersson Kerrsviken.

Gravnummer: saknas* Tillkomstår: 1926
Placerad i lapidarium, gamla kyrkogårdens östra mur.

Urvalskriterium: Person- lokal- och samhällshistoria, tidstypisk, miljöskapande. På gravvården har en inramad minnestext satts upp. Här står bland annat "Till minne av den förste Baha'i-pionjären i Sverige August Rudd." Enligt wikipedia är "Bahá'í en världsvid monoteistisk uppenbarelsereligion av sydvästasiatiskt ursprung, grundad av perserns Bahá'u'lláh i Bagdad 1863 som en direkt fortsättning på och utveckling av profeten Bábs (1819-1850) mission."³¹⁹

Vidare står att läsa på skylten: "Om August Rudd som Baha'i-pionjär: August Rudd hade emigrerat till U.S.A. där han kom i kontakt med Baha'i-rörelsen och anslöt sig till dess lära. Hans önskan att återvända till Sverige med Baha'i-läran gick i uppfyllelse i juni 1920 efter 27 år i Amerika. Han återvände till samma trakt där han vuxit upp, Östervallskog, och gjorde därmed Värmland till det första län i Sverige där en Baha'i bosatte sig. Han ville översätta material till svenska och för detta ändamål kom han i kontakt med Anna Gustavsson som också anslöt sig till Baha'i. Inte långt tid efteråt gifte sig Anna med August Rudd. August och Anna fortsatte sina ansträngningar och efter hans död kunde en av de första Baha'i-böckerna publiceras på svenska, Övertygelsens bok. August Rudd gick bort i februari 1926 och lämnade efter sig en liten skara Baha'ier både i Värmland och övriga Sverige, bl.a. Edvard Olsson. August Rudds minne hedras av Baha'ier runt hela världen såsom varande den förste Baha'i att bosätta sig i Sverige."

Karaktäristik: Hög gravvård med spetsig topp.
Inskription: August Rudd *7/8 1871 +13/2 1926.

Gravnummer: 5 Ga 01 2

Tillkomstår: 1935

Urvalskriterium: Inskription- ortnamn, sentens, lokalhistoria, upplevelsevärde, tidstypisk. Trosterud ligger i Norge. Enligt uppgift valde en del norska medborgare att besöka Östervallskogs kyrka, som för dem var den närmsta kyrkan, vid förrättningar som dop, bröllop och begravningar.

Karaktäristik: Låg gravvård med solsymbol.

Inskription: Marta Ringsby Trosterud 1911-1935.

Kristus mitt hopp.

Gravnummer: 5 Ga 01 5-6

Tillkomstår: 1917

Urvalskriterium: Material- fotokeramik, inskription- titel, ortnamn. Gravvården är rest över kyrkovården Olof Andersson (1848-1922) och hustrun Maria Simonsdotter Andersson (1848-1917).

Karaktäristik: Hög s.k. bautasten. Överst finns ett svartvitt porträtt i s.k. fotokeramik. Inskription: Kyrkovården Olof Andersson Strømmer familjegrav.

Gravnummer: 5 Ga 01 12

Tillkomstår: 1946

Urvalskriterium: Inskription- "mor", ortnamn, psalmvers, lokalhistoria, tidstypisk. Enligt uppgift valde en del norska medborgare att besöka Östervallskogs kyrka, som för dem var den närmsta kyrkan, vid förrättningar som dop, bröllop och begravningar.

Karaktäristik: Låg gravvård med stjärnsymbol.

Inskription: Vår älskade mor Ingeborg Ringsby Trosterud 1874-1946 Ps. 23.

Gravnummer: 5 Ga 01 104-105 Tillkomstår: 1914, 1918.
Gravplatsen har två gravvårdar.

Urvalskriterium: Inskription- ortnamn, psalmvers, berättande, tidstypisk, miljöskapande.

1. Karaktäristik: Medelhög gravvård. Inskription: Hemmansägaren Nils Persson från Amunderud dog den 3 okt 1914 i en ålder av 57 år 9 dagar. Sonen Olof Fridolf Nilsson dog den 19 maj 1917 i en ålder av 29 år 1 månad 2 dagar. Ps. 494 v.2.

2. Karaktäristik: Pulpetsten. Inskription: Här vilar Ester Josefina Nilsson Amunderud död d. 17/7 1918 i en ålder av 28 år. Ps. 491. Älskad saknad.

Gravnummer: 5 Ga 02 18 Tillkomstår: 1892

Urvalskriterium: Material- kalk/sandsten, inskription- ortnamn, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Medelhög gravvård av kalk/sandsten med infälld namnplatta av diabas. Dekor i relief av ekkvistar. Inskription: Fredrika Bergh *1/10 1854 +2/8 1892 Bön dottern Ellen *3/7 1891 +11/5 1965 Stommen Nössemark.

Gravnummer: 5 Ga 02 66 Tillkomstår: 1883
Det råder osäkerhet om gravnumret.

Urvalskriterium: Material- röd bohusgranit, marmor, biskviporslin, inskription- ortnamn, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Hög gravvård med infälld namnplatta av marmor. Överst finns en skadad medaljong av biskviporslin. Inskription: Här vilar äkta makarne Anders Hansson Boda född 1801, dog 1884 och hustrun Marit Andersdotter född 1798 dog 1883.

Gravnummer: 5 Ga 02 79-80 Tillkomstår: 1944

Urvalskriterium: Inskription- titel, person- och lokalhistoria.

Karaktäristik: Låg, bred gravvård med korssymbol. Inskription: F.d. Folkskolläraren kyrkovärden Carl Birger Andréén 1864-1944 makan f.d. lärarinnan Rosina Josefina 1861-1947.

Gravnummer: 5 Ga 04 19-20

Tillkomstår: 1885

Urvalskriterium: Material- röd bohusgranit, marmor, biskviporslin, inskription- ornamn, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Hög gravvård med infälld namnplatta av marmor. Överst finns en medaljong av biskviporslin. Medaljongen är skadad, men kan möjligen ha varit ett motiv efter förlaga av Bertel Thorvaldsen. Inskription: Här hvilar äkta makarne Simon Simonsson Djurskog född 1793, dog 1886 och hustrun Marit Andersdotter född 1813, dog 1885.

Gravnummer: 5 Ga 05 21

Tillkomstår: (1868) 1902.

Urvalskriterium: Material- lokalt huggen täljsten, inskription- titel, berättande, psalmvers, lokalhistoria, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Hög gravvård med korssymbol. Inskription: Korpralen Olof Eriksson Rom * den 6/11 1820 +den 23/7 1868. Begravnen vid denna kyrkogårds invigning den 11/10 1868. Från denna dag till den 24/6 1902 då denna sten af församlingen restes äro här 629 menniskor begrafna. Ps. 90:12.

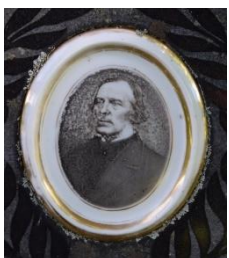

Gravnummer: 5 Ga 05 34

Tillkomstår: 1897

Urvalskriterium: Material- fotokeramik, inskription- titel, ornamn.

Karaktäristik: Hög gravvård med dekor/symbol av palmblad och liljor. Överst finns ett svartvitt porträtt i s.k. fotokeramik. Inskription: Hemmansägaren Erik Persson Amunderud *12/9 1817 +7/2 1897. Inskription på sockeln: G. Eriksson *1810 +1910 hustrun Stina *1857 +1932 dottern Ingeborg *1889 +1908 sonen Elov *1892 +1944.

Gravnummer: 5 Ga 05 64-65

Tillkomstår: 1933

Urvalskriterium: Inskription- soldatnamn med koppling till ortnamnet, samhälls- och lokalhistoria.

Karaktäristik: Låg bred gravvård med blomsterdekor. Inskription: Soldaten Olof Ivar *1856 +1933 hustrun Märta *1859 +1939 Olof M. Ivar *1896 +1973 hustrun Anna *1900 +1990 Ivarsbyn.

Gravnummer: 5 Ga 06 1-2
Gravplatsen har två vårdar.

Tillkomstår: 1883, 1899

Urvalskriterium: Material- röd bohusgranit, marmor, biskviporslin, inskription- ortnamn, bibelord, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Två gravvårdar i liknande utförande. Vårdarna kröns av ett marmorkors. Namnplattan är av marmor och överst finns en infälld medaljong av biskviporslin med motivet *Natten* efter förlaga av Bertel Thorvaldsen. Stenarna är resta över makarna Ingeborg Andersdotter (1828-1883) och Anders Olsson (1819-1899). De hade tio barn. Dottern Ingeborg, gift Ringsby i Trosterud, Norge (1874-1946) vilar i grav 5 06 01 2. Ingeborgs dotter Martha Ringsby från Trosterud (1911-1935) vilar i grav 5 06 1 12.

1. Inskription: Hustrun Ingeborg Andersdotter från Nafvarsviken. Född den 25 mars 1828 död den 23 april 1883. Farväl du verld af qval och hopp O Jesu för mig in i himlens paradys.

2. Inskription: Anders Olsson Nafvarsviken född den 24 nov. 1819 död den 6 mars 1899. Min hvilotimma ljuder en gång den sista gång, och mig i jorden bjuder en bädd så kall och trång. Dock den mig ej förskräcker; så sött jag sofver der, tills Herrens röst mig väcker, då ingen natt mer är. Johannes 11:25.26.

Gravnummer: 5 Ga 06 3

Tillkomstår: 1899

Urvalskriterium: Material- larvikit, inskription- ortnamn, psalmvers, tidstypisk, miljöskapande.

Karaktäristik: Medelhög gravvård med korssymbol.

Inskription: Här viljar Anders Persson från Bottner * den 27 i 9-1809 + den 23 i 3-1892 hustru Elen Nilsdotter * den 5 i 9-1814 + den 17 i 4-1899. Ps. 473-v1.

Gravnummer: 5 Ga 06 89

Tillkomstår: 1950

Urvalskriterium: Material- trä, gravvård i anslutning till f.d. allmänområde. Träkorset är troligen utbytt i senare tid.

Karaktäristik: Träkorset. Inskription: Nils Olsson *1855 +1950.

VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR ÖSTERVALLSKOG

* = återlämnad gravplats

5 Ga 01 OVII
5 Ga 01 OI-IV
5 Ga 01 OV-VI
5 Ga 01 3-4
5 Ga 01 15-17
5 Ga 01 18-20
5 Ga 01 55-58
5 Ga 01 65-66
5 Ga 01 110-112

5 Ga 02 11
5 Ga 02 15
5 Ga 02 31
5 Ga 02 95
5 Ga 02 116-117
5 Ga 02 124-125

5 Ga 03 53
5 Ga 03 76-77

5 Ga 04 21-22
5 Ga 04 30
5 Ga 04 57-58
5 Ga 04 66-67
5 Ga 04 75-76
5 Ga 04 79-81

Lapidariets gravvårdar
är att betrakta som
värdefulla. Vissa finns
även inom kategorin
mycket värdefulla
gravvårdar.

GAMLA KYRKPLATSEN I KYRKOBYN

Den gamla kyrkplatsen är belägen i södra delen av socknen, på hemmanet Stommen i Kyrkobyn, fem kilometer söder om den nuvarande kyrkan. Kyrkplatsen ligger på en höjd ett stycke öster om landsvägen. Platsen används för friluftsgudstjänster, och enstaka urnnedsättningar har förekommit under 1900-talet fram till idag. Begravningsplatsen äger skydd enligt 4 kap 13 § kulturminneslagen.

Troligen fanns en kyrka i Östervallskog redan på 1200-1300-talet. Var den låg är dock inte klarlagt. Kyrkan beskrivs på 1630-talet som gammal och förfallen. 1639 byggdes en ny kyrka vid kyrkplatsen i Kyrkobyn. 1821 flyttades kyrkan femtio alnar åt söder, ca 30 m, där den uppfördes på "fast grund" och ansågs "mera skyddad för eldsvåda". År 1823 kördes 300 lass sten till kyrkogårdsmurens iståndsättande efter utvidgningen. Kyrkan användes fram till 1868, då den övergavs och revs, efter att en ny kyrka började byggas på nuvarande kyrkplatsen. Under byggtiden skulle Töcksmarks kyrka användas. Den nya kyrkan invigdes 1874.³²⁰ 1936 iordningställdes den gamla kyrkogården i Kyrkobyn, som under lång tid låtit förfalla.³²¹ 1987 uppfördes klockstapeln som tidigare stått vid nuvarande kyrkplats efter kyrkobranden 1983. Klockan är gjuten av rester från de båda kyrkklockorna som förstördes i eldsvådan.

Kyrkogården har storleken 40 x 40 m och omges av en stenmur. Ingång sker via en smidesgrind i norr och en grusgång leder fram till en sittplats. Grunden efter kyrkan finns i söder och i sydväst står klockstapeln. Kyrkogården utgörs till stor del av klippta gräsytor, men kyrkogrunden var vid inventeringstillfället delvis täckt av sly. I nordväst står en ungbjörk. Av särskilt intresse på kyrkogården är fyra smideskors och en täljsten från 1735, rest över konstnären Olof Persson, samt en hög stenvård från sekelskiftet 1900. Här finns också en handfull gravplatser tillkomna i senare tid. Norr om kyrkogården ligger Veststuga och den s.k. Karl XII-stenen, en sten rest under 1880-talet, till minne av kungens övernattnings i socknen i samband med fälttåget mot Norge 1716. Söder om kyrkogården ligger det gamla sockenmagasinet som uppges vara byggt 1816.

³²⁰ Östlind 1930.

³²¹ "Den gamla kyrkogården i Kyrkobyn", *Nya Wermlands-Tidningen* 01.09.1936.

Karl XII-stenen restes under 1880-talet.

Sockenmagasinet från 1816.

LAGSKYDD

Begravningsplatsen är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturmiljölagens 4 kapitel 13 § som säger "I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att väsentligt ändra begravningsplatsen". Tillstånd krävs alltid för utvidgning och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ I FÖRVALTNING OCH ANVÄNDNING AV GAMLA KYRKPLATSEN I KYRKOBYN

- Stenmurarna är ett viktigt arkitektoniskt element och avgränsar delar av kyrkogården både fysiskt och symboliskt från omgivningen. Stenmurarna ska bevaras.
- Kyrkogårdens ingång med grind av järn. Grindar ska bevaras och vårdas med traditionella material och metoder.
- Kyrkogårdens gångar bör ha bevarad sträckning och beläggning.
- Kyrkans grundmur bör hållas synlig. Var uppmärksam på att grundmuren inte tar skada vid markskötsel. Sly som fått fäste i murar, kapas i liv med muren, för att undvika sättningar som blir om rötter dras ut.

MYCKET VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR GAMLA KYRKPLATSEN I KYRKBYN

* = återlämnad gravplats

Gravnummer: saknas*

Tillkomstår: 1800-talets
andra hälft.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög
ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription:-

Gravnummer: saknas*

Tillkomstår: 1800-talets
andra hälft.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög
ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription:-

Gravnummer: saknas*

Tillkomstår: 1700-tal

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög
ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription: 17.. (svårläst).

Gravnummer: saknas*

Tillkomstår: 1800-talets
andra hälft.

Urvalskriterium: Material- smidesjärn, hantverk, hög
ålder, lokalhistoria.

Karaktäristik: Smideskors. Inskription:-

Gravnummer: saknas*

Tillkomstår: (1849) 1900-tal

Urvalskriterium: Inskription- titel, ortnamn, tidstypisk, miljöskapande. Gravvården är troligen rest omkring sekelskiftet 1900.

Karaktäristik: Hög flerdelad gravvård. Inskription: Hemmansägaren And. Gustafsson fr. Stommen *1788 +1849 hustrun Elin Nilsson *1790 +1863.

Gravnummer: saknas*

Tillkomstår: 1785

Urvalskriterium: Material- lokalt huggen täljsten, inskription- berättande, upplevelsevärde, person- och lokalhistoria. Stenen är rest över bonden och allmogekonstnären Olof Persson i Kyrkebyn med familj. Han ska ha huggit stenen själv medan han var i livet. Hålet i stenens mitt sägs ha varit till för en stång, då han själv bar ämnet från Täljstensbergets brott på Dalens ägor till Kyrkoby, en vandring på fem kilometer. Olika föremål har tillskrivits Olof Perssons hand, däribland femton utsmyckningar till fyra kyrkor, bl.a. en altarprydnad till kyrkan i Kyrkoby, som förstördes i kyrkobranden 1983, samt sjutton möbler och vardagsting i allmogestil. Den 22 mars 1785 vigdes tjugofyåriga Olof Persson med tjugofyåriga Ingrid Persdotter från Amunderud. Den 4 augusti dog hon av barns börd. Dottern avled samma dag, ett halvt dygn gammal. I augusti och september avled också Olofs båda föräldrar av lunginflammation. På nyårsdagen ett år senare gifte "konstmästern" om sig med den nittonåriga grannflickan Anna Bryntesdotter. De fick tre flickor och tre pojkar. Sonen Pärns första hustru dog i december 1830 och har också getts en inskription på stenen.³²²

Karaktäristik: Hög smal täljstensvård placerad på sockel. Mitt på stenen finns ett runt hål.

Inskription mot öster: Här hwilar du Ingeri Perdottr med det käre barn de döde den 4 augustus 1785. Gud hugswale våra hiertan.

Inskription mot väster: Här wilar Olof Person Kyrkob. Föd den 12 sep 1760 död den 22 jan 1830. När de mig bgrawer skal i ei beröma mig ty Herren priser och berömmar Gud som rättwist dömmar de trogna ej glömmar. (På stenens framsida har någon i efterhand ristat "graf" med klumpiga tecken, ett gammalt "klotter").

Inskription mot norr: Här hwilar de jordiska lefninger hustrun Anna Olsdr från Kyrkoby född 15/2 1776 död den 6/12 1830.

³²² Text: *Om en gravsten på en ödekyrkogård i gränsbygden* av Ulf Johnsson. www.varmlandsrotter.se/varmlandsanor/artiklar/2002_4

VÅRD OCH UNDERHÅLL

I skriften *Vård av gravstenar* som utgivits av Riksantikvarieämbetet kan man läsa om vilka olika rengöringsmetoder som kan användas till olika typer av sten och vid olika sorters beläggningar. Det kan dock konstateras att det mycket tidsödande arbetet med att göra ren en sten ofta har en ganska kortlivad effekt.

Observera att:

- Det är av stor vikt att kyrkogårdspersonalen får fullgod utbildning i hur gravvårdar/gravanordningar ska underhållas.
- Gravvårdar med högt kulturhistoriskt värde ska inte åtgärdas utan att först ha besiktigats av konservator eller person med adekvat kompetens.

Gravvårdar av sten drabbas som regel främst av *biologisk påväxt*, d.v.s. lavar, alger och mossor. Om dessa är misspydande kan diskuteras men de gör ibland inskriptionerna oläsliga. Vissa lavar löser även upp ytskiktet på stenen så att de olika mineralkornen lossnar, och eftersom den biologiska påväxten innehåller fukt bidrar den också ofta till frostsprängningar. Kortfattat kan sägas att påväxten minskas om stenen borstas ren från skräp och nedfallande löv. Det är också bra om man kan hålla efter vegetation runt stenen så att den inte hamnar i ständig skugga vilket gynnar påväxten. Rengöring görs med fördel under tidig vår eller sen höst, då speciellt lavar är mycket aktiva och därmed mjukare och lättare att avlägsna. Hårda stensorter kan rengöras med högtryckstvätt under förutsättning att de inte har förgyllningar och dylikt som kan ta skada av behandlingen. Det är också viktigt att försäkra sig om att inte stenen har några sprickor. Om den uppvisar sådana skador ska endast varmt vatten (max 60°C), ev. med några droppar diskmedel eller såpa, och mjuk borste användas. Man kan också mjuka upp lavarna innan rengöring genom att under några veckor låta stenen stå insvept i våta tygsäckar och plast.

Sedimentära bergarter som sandsten, kalksten och skiffer uppvisar ibland *vittringsskador* som är relaterade till svaga skikt i stenen. Kalkhaltiga stenar som kalksten, marmor, viss sandsten och skiffer kan också vittra kemiskt genom att de reagerar på föroreningar i luften. Porösa bergarter är också känsliga mot *frost- och saltsprängningar*. Ofta samverkar olika nedbrytningsfaktorer och resultatet visar sig som sprickor, avflagningar, stenbortfall mm. När järn finns i stenens direkta närhet kan järnet oxidera och sedan reagera med stenen, vilket leder till rostbruna *järnmissfärgningar*. Om dessa visar sig svåra att få bort genom tvätt enligt samma metod som beskrivits ovan bör man rådgöra med stenkonservator. Detta gäller även kopparrmissfärgningar. Viktigt är dock att skydda metallen från vidare oxidation. Rost ska stålborstas eller blåstras bort och därefter målas med rostskyddsfärg och täckfärg. Om en rostande järndubb orsakar missfärgningar eller sprängning av stenen bör denna utbytas mot en rostfri syrafast sådan. Sten är som regel mycket känslig för *mekanisk påverkan*. Vid ovarsam hantering kan lätt ett hörn eller en korsarm falla. Ett sätt att undvika mekaniska skador kan vara att köra med trimmer närmast stenarna för att undvika att man kör på dem med gräsklippare. *Stearinstänk* och sot från marschaller är ett annat problem som kan vara svårt att avhjälpa om det hamnat på en porös och ojämn yta. Stearin skrapas bort med ett trä- eller plastverktyg, men kan eventuellt också lösas upp med kemiskt ren bensin. Sotränder kan tas bort med hjälp av en suddgummiliknande produkt som t.ex. gomma pane. Om kyrkogården utsätts för *klotter* bör en klottersaneringsfirma snarast kontaktas. Klotter är lättare att ta bort ju "färskare" det är.

För den som är ovan vid hantering av sten kan det ibland vara svårt att göra rätt bedömningar varför berörd personal bör utbildas av fackman. Många åtgärder kan också vara av en sådan art att de endast ska utföras av utbildad stenkonservator. T.ex. kan en konservator ta bort lavar på ljusa kalkstenar och marmorsorter med släkt kalk, vars höga pH dödar laven och dess rötter. Biocider och gifter är begränsat verksamma, men viss effekt har noterats hos Bor-preparat som t.ex. Boracol. Kommersiella preparat som innehåller Kaliumhydroxid, lut, är starkt frätande och bör inte användas eftersom de kan leda till skador på porösa stenar.

Gravvårdar av betong bör med fördel rengöras under tidig vår eller sen höst, då ev. påväxt är mjukare och lättare att avlägsna. Varmt vatten (max 60°C), ev. med några droppar diskmedel eller såpa, och mjuk borste bör användas. Högtryckstvätt är inte att rekommendera då det kan riva upp ytan och fukt lättare kan tränga in i materialet.

Gravvårdar och staket i gjutjärn kan rent allmänt anses vara hotade eftersom rostskador uppstår på grund av bristen på kunskap om hur de ska underhållas. Det händer också att staket monteras ner för att underlätta gräsklippning med maskin. För att undvika att detta kulturarv går förlorat är underhållet viktigt.

Staket, kors och dekorationer av järn kan rostskyddsbehandlas på två sätt. Antingen genom linoljebränning eller genom applicering av blymönja. I båda fallen rengörs järnet med borste som är mjukare än underlaget. Vid linoljebränning penslas järnet omsorgsfullt med kokt linolja som kryper in i porerna, innan bränningen tar vid. Behandlingen bör upprepas till dess att ett fullgott resultat uppnåtts. Vid blymönje-behandlingen grundas järnet, efter att ha befriats från rostbeläggningar, med blymönja (får idag bara användas av yrkesmän) och slutstrykes därefter med oförtunnad linoljefärg. Fördelen med det sistnämnda alternativet är att arbetet kan utföras på plats.

Gravvårdar av trä kan även de ses som hotade eftersom risken att de förstörs av röta är påtaglig om de inte underhålls. Vid färgbortfall och behov av underhåll bör målade träkors skrapas. Därefter grundas korset med linoljefärg som späts med ca 40% balsamterpentin varefter det strykes med två lager linoljefärg. Lackade träkors skrapas och lackas med båtlack av god kvalitet.³²³

Kyrkogårdsmurar - de flesta kyrkogårdar omges av stenmurar. Murarna är av varierande ålder och konstruktion, men gemensamt är att de ofta fallit i glömska när det gäller skötsel och underhåll. Detta leder till stora renoveringsbehov med höga kostnader till följd. För att få mer kunskap om kyrkogårdsmurarna, deras ålder, konstruktion, kulturhistoriska värde och status har Karlstads stift under 2014-2015 bedrivit ett "stenmursprojekt". Under sommaren 2015 blev samtliga kyrkogårdsmurar i stiftet dokumenterade och skadebedömda. Murarnas underhållsbehov med tillhörande budgeteringskostnaderna (för de närmaste tio åren) har genom projektet blivit registrerade i det stiftsgemensamma fastighetssystemet Incit X-pand. Projektet levererade rapporterna över respektive kyrkogårdsmur till församlingen under våren 2016.

³²³ Texten har framtagits av Maud Forsberg, Antikvarietjänst i samråd med Stefan Holmgren, Stenkonsivering Väst. Textmaterialet har tidigare använts i Värmlands Museums *Bevarandeprogram för Arvika Kyrkogård*. Arvika kyrkogårdsförvaltning och Värmlands Museum har gett sin tillåtelse till användandet av texten.

ORDLISTA

Allmänning/allmänna kvarteret/allmänna linjen – avser vanligen avgiftsfria gravar utan gravrätt, med gravsättning i löpande följd. Det var det enda alternativ till köpta familjegravplatser tills systemet upphörde 1964.

Askgravlund - Ej rättsligt definierat begrepp. Lokala avvikelser kan förekomma. Gemensamt gravområde för nedgrävning av askor. Gemensam plats för namn och smyckning. Anhöriga kan vara med vid gravsättningen, makar kan inte vila tillsammans. Ej gravrätt. Skötselsansvaret ligger på kyrkogårdsförvaltningen eller motsvarande.

Askgravplats - Ej rättsligt definierat begrepp. Lokala avvikelser kan förekomma. Gravplats för askor med eller utan hölje som möjliggör att makar kan vila tillsammans. Den upplåts med gravrätt med starka restriktioner vad avser gravvårdens utformning. Smyckning får endast ske med snittblommor och ljus. Gravrättsinnehavaren betalar för gravvården och den kollektiva skötseln som kyrkogårdsförvaltningen eller motsvarande tillhandahåller.

Bautasten – Hög gravsten, ofta med grovt huggna sidor som var vanlig från förra sekelskiftet och in på 1920-talet.

Begravningsplats – Område som är anordnat för förvaring av avlidnas stoft eller aska. Begravningsplatser omfattar kyrkogårdar, andra gravområden, minneslundar m.m. Jämför med **kyrkogård** som är en begravningsplats invid en kyrka.

Benhus – Mindre byggnad för förvaring av uppgrävda människoben. Förekommer inte längre i Sverige.

Bogårdsmur – Mur eller inhägnad av trä som omger en kyrkogård.

Familjegrav – Uttrycket är inte rättsligt definierat men avser oftast en gravplats med utrymme för flera avlidna. Sådana gravplatser var avgiftsbelagda fram till 1964.

Gravplats – är inritad på gravkartan och kan ha utrymme för en eller flera gravar. Rätten till gravplats regleras i av begravningslagen och ingår i begravningsavgiften.

Gravrätt – Den rätt som uppstår när en gravplats upplåts för gravsättning av en avliden. Om ingen efterlevande kan eller vill bli gravrättsinnehavare är gravrätten förbehållen den avlidne i 25 år efter gravsättningen. Gravrättsinnehavaren får bestämma om vem som ska gravsättas på gravplatsen, utformningen av gravanordningen och om gravplatsens utsmyckning. Innehavaren har ansvar för att gravplatsen hålls i ordnat och värdigt skick.

Gravvård – Minnesmärke vid en gravplats, t ex en gravsten. Gravvården omfattar också stenramar, staket, kedjor och monument vid graven.

Grusgrav – Gravvård där markytan över graven täcks med grus.

Kvarter – Avdelning av en begravningsplats inritad på gravkartan, som består av flera gravplatser.

Kyrkobalk/kyrkobalk – Äldre benämning på kyrkogårdsavgränsning, ofta i timmer. Ordet användes också ibland om murar.

Kyrkogård – Begravningsplats invid en kyrka. Jämför med *begravningsplats*.

Köpegrav/Köpt gravplats – Gravplats som innehavaren köpte nyttjanderätten till. Uppläts för viss tid eller för all framtid. Jämför med **allmänning**.

Likbod – Enklare utrymme som fanns på kyrkogårdar förr, där avlidna förvaras och visas.

Porthus eller **stiglucka** – Fanns vid ingångar till kyrkogården från medeltid och framåt, med syfte att hindra djuren från att passera fritt. Ibland hade porthuset eller stigluckan formen som en liten byggnad, med tak och fyra väggar. Annars enklare utformad som en port med enkel överbyggnad. Under 1800-talet blev grindar vanligare.

Rygghäck – Häck mellan rader av gravvårdar. Blev vanligt under 1930- och 40-talen.

Trädkrans – Träd planterade längs med kyrkogårdsmuren runt en kyrkogård. Vanligt från och med tidigt 1800-tal av arkitektoniska och hygieniska skäl.

Vintergrav – Utrymme där liken förvarades tills tjälen var borta och det gick att gräva gravar. Vintergraven kunde vara en källare under kyrkan, ett större murat utrymme under jorden utomhus eller en bod i anslutning till kyrkogården.³²⁴

SYMBOLER

Alfa och omega – A och Ω eller a och ω. Första och sista bokstaven i det grekiska alfabetet, symboliserar begynnelsen och slutet. I kristen konst syftar de på Kristus. På gravvårdar visar de att den bortgångne såg gud som sin begynnelse och sitt yttersta mål.

Duva – Symbol för Den helige Ande. Ofta har duvan då en korsgloria och omges av strålar. På gravvårdar symboliserar duvan den kristna själen som gått till den eviga vilan.

Ek/Ekblad – Styrka, motståndskraft. Eken är ofta symbol för odödlighet. Livets träd är en ek.

Eldslågan – symboliserar ofta den dödes själs brinnande längtan efter saligheten.

Fackla – En dödssymbol från antiken. Nedåtvända facklor symboliserar livet som släcks ut.

Hjort – Symbol för Kristus eller för den till Kristus längtande själen.

Händer som fattar varandra – betecknar trohet och äktenskaplig kärlek.

IHS – Jesusmonogram. Det består av de tre första grekiska bokstäverna i namnet Jesus. Kan också tolkas som Iesus Hominum Salvator – Jesus människornas frälsare, In Hoc Signo Vinces – I detta tecken skall du segra, In Hoc Salus – I detta finnes frälsning, Iesus Homo Sanctus – Jesus den heliga människan, Iesum Habemus Socium – Vi hava Jesus som följeslagare. På svenska kan förkortningen stå för Jesus Herrans Son eller Jesus Hela Saligheten.

Kors – Inom kristendomen en symbol med många betydelser. Över 400 korsformer lär finnas. Korset påminner om Jesu korsdöd, men är också ett Jesu Kristi segertecken. Vanligast på gravvårdar är det latinska korset. Kors med korsändar med klöverbladsform – trepass – symboliserar treenigheten.

³²⁴ Ordförklaringar är hämtade från Sörensen, *Begrepp i begravningsverksamheten 2005* och Jonsson, *Ett levande kulturarv: kyrkogårdar i Växjö stift, 2009*. samt Sandell, Angela, *Kyrkogårdshandboken med kvalitetsbeskrivningar 2012*.

Kors, ankare och hjärta - Tro, hopp och kärlek.

Krans – Evighetssymbol. I kristen symbolik står kransen ofta för seger över mörker eller synd.

Krona – Uppståndelse, seger över det onda. Symboliserar den högsta existensnivå som kan uppnås.

Lagerkrans – Symbol för odödlighet och det nya livet i Kristus.

Lampa – Kristen symbol som ersatte antikens fackla. Symboliserar odödlighet och beredskap. En tynande oljelampa symboliserar livet som slocknar.

Lilja – Förgänglighet, livets obeständighet med också oskuld och kyskhet. Om liljekvisten har tre blomkalkar symboliserar det treenigheten eller Marias jungfrulighet före, under och efter inkarnationen.

Murgröna – Odödlighet. Kan också symbolisera den sanna kärleken, trohet, evigt liv och den himmelska glädjen.

Palmkvist – Uppstigande, seger, pånyttfödelse, evighet. Tillsammans med ett kors symboliserar palmkvisten det nya testamentet.

Ros – Symboliserar genom sina kronblad Jesu fem sår på korset. Också symbol för Maria och jungfrulighet. Även använd som kärlekssymbol.

Stjärna – Vanligast på gravvårdar är de fem- och sexuddiga stjärnorna. Den femuddiga stjärnan är morgonstjärnan men skyddar också mot djävulen. En sexuddig stjärna eller en stjärna med åtta strålar är betlehemsstjärnan. Den sexuddiga stjärnan symboliserar dels Maria, dels födelseundret i Betlehem, men kallas också för Davidsstjärnan och symboliserar judarna i hela världen. Den sexuddiga stjärnan kan också vara skapelsens stjärna, eftersom Gud skapade världen på sex dagar.

Sädesax – Uppståndelsesymbol eller yrkessymbol för lantbrukare.

Timglas – Livets förgänglighet, tidens flykt. Vanlig symbol på bl a gravvårdar sedan 1700-talet.

Triangel – Den gudomliga treenigheten.

Träd – I kristen ikonografi är trädet en symbol för det av Gud skapade livet. Dess årstidsförändringar står för liv, död och återuppståndelse.

Urna – Dödssymbol. En urna med flammor åsyftar det nya livet efter döden. En draperad urna symboliserar död och begravning.

Vinranka – Vinträdet symboliserar Kristus och grenarna dem som hör samman med honom. Också symbol för himmelsk glädje.

Änglar – Tröstare, ledsagare, Guds budbärare. Änglar kan ha olika attribut med symbolik, exempelvis krans eller palmkvistar som båda är segertecken.³²⁵

³²⁵ Symbolförklaringar är hämtade från Biedermann, *Symbollexikonet*, 1989, Dahlby, *De heliga tecknens hemlighet: om symboler och attribut*, 1999 och boken *Gravkonst*, 1930.

KÄLLFÖRTECKNING

LITTERATUR

- Andréasson, Anna, *Gravvårdar i sten: ett mångskiftande kulturarv*, Movium, Alnarp, 2012.
- Arvidsson, Kia, *Holmedal under 1900-talet*, K. Arvidsson, Årjäng, 1998.
- Begravningsplatser i Värmlands län. D. 2, Årjäng - Eda - Arvika - Sunne - Munkfors - Torsby - Hagfors - Filipstad - Storfors kommuner*, Länsstyrelsen i Värmlands län, Karlstad, 1988.
- Biedermann, H, *Symbollexikonet*, Stockholm, 1989.
- Boström, Hans-Olof, *Helgade rum: kyrkor i Karlstads stift*, Värmlands museum, Karlstad, 2009.
- Danielsson, Tony, *Holmedals kyrka: historisk vägledning*, Årjäng, 2012.
- Danielsson, Tony, *Silbodals kyrka: historisk vägledning*, s.n., Sverige, 2009.
- Edestam, Anders, *Karlstads stifts herdaminne från medeltiden till våra dagar. 4, Nordmarks kontrakt. Gillbergs kontrakt. Nors kontrakt*, Stiftshistoriska sällskapet i Karlstad, Karlstad, 1970.
- Ehrling, Sigfrid, *Släkten Brask från Nordmarks härad*, Seelig, Stockholm, 1963.
- Erixon, Sigurd & Ericson, Olof (red.), *Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden. Värmlands län, D. 4*, Hermes, Uddevalla, 1964.
- Forsberg, M, *Bevarandeprogram för Arvika kyrkogård*, Värmlands Museum, Arvika kyrkliga samfällighet, 2010.
- Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, Centrala gravvårdskommittén, Stockholm, 2007.
- Hillgren, Anders (red.), *Ditt Värmland: kulturmiljöprogram för Värmland och värmlänningar*, Kulturmiljöenheten, Länsstyrelsen i Värmlands län, Karlstad, 1988-.
- Höglind, Gösta, *I sydväst: Trankils kyrka och socken samt Lennartsfors bruk*, förf., Stockholm, 1963.
- Höglind, Gösta, *Trankils kyrka: historik*, Lennartsfors, 1959.
- Ivansson, Birgitta, Ivansson, Pia & Ivarsson, Carl-Johan (red.), *Karlanda socken*, Karlanda byalag, Årjäng, 2011.
- Johannesson, Gösta, *De vita båtarna: Ångfartygsaktiebolaget Bengtsfors-Nordmarkens historia : Flora, Nordmarken och Idun, som i seklets början trafikerade sjöarna Stora Lee, Lelången samt Västra och Östra Silen*, Förf., Årjäng, 1983.
- Johannesson, Gösta, *En bok om Holmedal.*, Karlstad, 1965.
- Johannesson, Gösta, *Karlanda kyrka: vägledning*, Årjäng, 1970.
- Johannesson, Gösta, *Töcksmarks kyrka: vägledning*, Ny utg., s. n., Sverige, 1999.
- Karlstads stifts julbok 1930*, Karlstads stiftsråd, Karlstad, 1912-1968.
- Mossberg, Erik, *Blomskogs kyrkor: nuvarande och tidigare*, Blomskogs församling, Årjäng, 1992.
- Myhrberg, K, *Bevarandeplaner för kyrkogårdarna i Säffle pastorat*, Säffle kyrkliga samfällighet, 2012.
- Nitenberg, Annelie & Nyqvist Thorsson, Anna, *Liljestenar och stavkorshällar*, Vänermuseum, Lidköping, 2007.
- Nitenberg, Annelie, *Liljestenar och stavkorshällar: kulturmöten och social praktik i tidig medeltid*, Institutionen för historiska studier, Licentiatavhandling Göteborg: Göteborgs universitet, 2009, Göteborg, 2009.
- Nordström, A, *Kyrkan mitt i byn*, Arvika, 1999.
- Norelius, Pelle, *De smidda gravkorsen vid gamla kyrkplatsen i Blomskog*, Blomskogs hembygdsfören., Årjäng, 1994.

Olofsson, Gösta, *Västra Fågelviks kyrka genom tiderna*, Gösta Olofsson, Arvika, 2008.
Olsson-Zaringh, Emmy, *Blomskog: en kulturhistorisk exposé*, (förf.), Blomskog, 1958.
Palin, Erik (red.), *Karlstads stift i ord och bild*, Idun, Stockholm, 1952.
Pettersson, J-E, "...han ville bli bränd": En uppsats om val av gravskick, examensarbete, *Institutionen för lärarutbildning*, Uppsala 2006.
Sandell, A, *Kyrkogårdshandboken med kvalitetsbeskrivningar 2013*, Movium, Alnarp.
Silbodals bidrag till Silbodals sockens historia, Svanqvists bokh. (distr.), Årjäng, 1966.
Svala, C, *Kyrkogårdsmuren: kultur och konstruktion*, Alnarp, 2010.
Sörensen, A-B, *Begrepp i begravningsverksamheten*, Alnarp, 2005.
Tholén, Anders, *Släktbeskrifning: Renströmska släkten i Brunskog m.fl. socknar : omfattande en tid af omkring 430 år : Upptecknad år 1919*, Arvika tidning, Arvika, 1919.
"Unik medeltida sten i Blomskog", *Karlstads-Tidningen* 9.10.1954.
Unnerbäck, A, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, Stockholm, 2002.
Wadsjö, H & Ambrosiani, S (red.), *Kyrkogårdskonst: avbildningar från äldre svenska kyrkogårdar*, A.B. Svenska teknologföreningens förl., Stockholm, 1919.
Wadsjö, H (red.), *Gravkonst*, Samfundet för hembygdsvård, Lund, 1930.
Östlind, Karl A., *Omkring Töck och Östen: till Töcksmarks och Östervallskogs församlingar*, Förf., Töcksfors, 1930.

INTERNET

Ancestry – släktforskning på nätet

www.ancestry.se

Bebyggelseregistret, Riksantikvarieämbetet

www.bebyggelseregistret.raa.se

Frank Mangs Center

www.frankmangscenter.fi

Fornminnesregistret

www.fmis.se

Geni – släktforskning på nätet

www.geni.com

Hånsfors bruks historia

www.hansforsbruk.se/historia/

Släkter i Järnskog-Köla-Skillingmark

www.jarnske.se

Kalvlund – en hemsida om platsen och människorna som levtt där.

www.kalvlund.se

Länsstyrelsen i Värmland

www.s.lst.se

Mossbergska släktföreningen

www.mossberg.se/blomskog/index.htm

Nationalencyklopedin

www.ne.se

Föreningen Värmlandslitteratur

www.varmlandslitteratur.se

Värmlands Släktforskarförening

www.varmlandsrotter.se

Riksarkivet

www.ra.svar.se

Rötter anbytarforum

www.forum.genealogi.se

Sveriges Hembygdsförbund

www.hembygd.se

Släkttavla över släkten Groth

www.lundin-gauffin.se/slakt/groth.pdf

Wikipedia

www.wikipedia.se

Årjängs kommuns bildbank

web.arjang.se/bildbanken/

ARKIV

Kyrkogårdsförvaltningens arkiv.

Värmlands museums topografiska arkiv.

Värmlandsarkiv, handlingar rörande kyrkogården och ritningar i respektive kyrkarkiv; Blomskog, Karlanda, Holmedal, Silbodal, Sillerud, Trankils, Töcksmark, Västra Fågelvik, Östervallskog.

FOTOGRAFIER

Foton där inte annat anges är tagna av Carina Libeck år 2016-2017.

Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetet.

Värmlands Museums topografiska arkiv.

Årjängs kommuns bildbank

Privata fotografier i ägo av Lars Brander, Töcksfors, Robin Olsson, Västra Fågelvik, Harrieth Nilsson, Östervallskog,

DELTAGARE I REFERENSGRUPPERNA

Peter Söderback, Kyrkogårds- och fastighetschef, Isabel Lindberg, Förvaltningsassistent, Nordmarkens pastorat. Maud Forsberg och Carina Libeck, Antikvarietjänst Eld & Forsberg AB.

Deltagare Blomskog: Stig Blom, Laila Nilsson, Göran Svensson, Leif Olsson.

Deltagare Holmedal-Karlanda: Ann-Britt Andersson, Jan Bäckman, Bo Kylander, Olof Olsson, Ingmar Thorängen, Marianne Åstedt, Rune Wallmyr.

Deltagare Silbodal: Lisa Forslund, Weine Johansson, Barbro Östeby Nilsson.

Deltagare Sillerud: Kerstin Dahl-Blomquist, Nils-Erik Thorell, Gerd Wahlström, Mats Zetterqvist.

Deltagare Trankil: Martin Johannesson, Janne Olsson, Göran Svensson, Jan-Christer Thell.

Deltagare Töcksmark: Jan-Haakon Andersson, Nils Anshelm, Gertrud Berglund, Lars Brander, Jerry Nilsson, Runar Patriksson.

Deltagare Västra Fågelvik: Bo Arvidsson, Kjell Ericsson, Marianne Eriksson, Sven Emsell, Ingela Karlsson, Emy Larsson, Lars-Göran Larsson, Inga Lill Olsson, Robin Olsson.

Deltagare Östervallskog: Jens Bohlin, Harrieth Nilsson, Johnny Ringsby, Hellny Parklund.

ÖVRIGA MUNTliga KÄLLOR

Personal vid respektive kyrkogård.

Elvy Kjönsberg, Karlanda.

Greta Knowles, Arvika.

Inga-Bodil Melinder, Arvika.

Kerstin Unneberg, Karlanda.

Gösta Olofsson, Arvika.

OTRYCKTA KÄLLOR

Gravkors i svartsmide, antikvarisk skadeinventering av smidda gravkors inom Karlstads Stift år 2010, Space studio arkitekt och Måns Hallén 2011.

Besiktning av Blomskogs kyrkogård, Tord Näslund 03.06.2014, Hushållningssällskapet i Värmlands län.

Rapport gällande antikvarisk medverkan vid renovering av stenmurar, rapportnr 2017:4 Antikvarietjänst Eld & Forsberg AB.

Rapport om rester av medeltida kyrka i Trankil, Daniel Eriksson Bygg & Hantverk i Karlskoga AB 29.11.2016.

Trädvårdsplaner för kyrkogårdarna i Holmedal, Karlanda, Silbodal, Sillerud, Östervallskog, Tord Näslund 2016, Hushållningssällskapet i Värmlands län.

BILAGA Utdrag ur lagtexter

Kulturmiljölag (1988:950)

2 kap. Fornminnen

Fornlämningar och fornfynd

1 § Fornlämningar är skyddade enligt denna lag. Fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna:

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser,
2. resta stenar samt stenar och bergytter med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,
3. kors och minnesvårdar,
4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,
5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,
6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningar samt av andra byggnader och byggnadsverk,
7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och likartade anläggningar för samfärdslinor samt gränsmärken och labyrinter, och
8. fartygslämningar. Fornlämningar är också naturbildningar som ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna till liksom lämningar efter äldre folklig kult. *Lag (2013:548).*

2 § Till en forn lämning hör ett så stort område på marken, sjö- eller havsbotten som behövs för att bevara forn lämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns forn lämningssområde. När en fråga om fastställelse av gränserna för ett forn lämningssområde uppkommer, prövas frågan av länsstyrelsen. När ett ärende om fastställelse av gränser tas upp av någon annan än ägaren av området, ska ägaren underrättas om ärendet och ges tillfälle att yttra sig i saken. Underrättelsen ska ske genom delgivning. *Lag (2013:548).*

Skydd, vård och undersökning av forn lämning och plats där fornfynd påträffats

6 § Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en forn lämning. *Lag (2013:548).*

7 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en forn lämning. Åtgärder får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av forn lämningen eller röjning. Åtgärden får även avse en forn lämning som infogats i ett byggnadsverk. Länsstyrelsen får uppdra åt någon annan att vidta sådana åtgärder som avses i första stycket på de villkor som länsstyrelsen bestämmer. En åtgärd som innebär att forn lämningen rubbas eller förändras får dock inte vidtas utan att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller en sådan åtgärd. Innan någon åtgärd vidtas ska den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket underrättas genom delgivning. Detsamma ska gälla i fråga om vattenområde. Om åtgärder medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan, har han eller hon rätt till skälig ersättning av allmänna medel. Beslut om ersättning fattas av länsstyrelsen och delges den som berörs av beslutet. *Lag (2013:548).*

Ingrepp i forn lämning

10 § Den som avser att uppföra en byggnad eller en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid genom att inhämta information från länsstyrelsen ta reda på om någon forn lämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen. Om en forn lämning påträffas under grävning eller annat arbete, ska arbetet omedelbart avbrytas till den del forn lämningen berörs. Den som leder arbetet ska omedelbart anmäla förhållandet till länsstyrelsen. *Lag (2013:548).*

12 § Den som vill rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en forn lämning ska ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen. Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om forn lämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till forn lämningens betydelse. När det gäller ägaren av en fartygslämning eller ett fornfynd som hör till en fartygslämning får tillstånd lämnas, om inte särskilda skäl talar emot det. Om någon annan än ägaren av marken eller vattenområdet eller ägaren av fartygslämningen ansöker om tillstånd, ska ansökan avslås om ägaren motsätter sig åtgärden och det inte finns synnerliga skäl för att lämna tillstånd. *Lag (2013:548).*

13 § Som villkor för tillstånd enligt 12 § får länsstyrelsen ställa skäligen krav på 1. arkeologisk undersökning för att dokumentera fornlämningen, ta till vara fornynd och förmedla resultaten, eller 2. särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen. I beslutet om tillstånd ska om möjligt den kostnad anges som åtgärderna beräknas medföra. Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12 §, får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen, om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på arkeologisk undersökning. Länsstyrelsen ska i beslutet om arkeologisk förundersökning eller arkeologisk undersökning ange vem som ska utföra undersökningen. Då gäller inte lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen ska beakta att undersökningen ska vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. *Lag (2013:548)*.

14 § Den som utför ett arbetsföretag som berör en fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 13 §. Företagaren svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 § andra stycket,
3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt 13 § tredje stycket, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket, eller
4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller arkeologisk undersökning enligt 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget. Beslut enligt denna paragraf fattas av länsstyrelsen och delges företagaren. *Lag (2013:548)*.

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

Kyrkliga inventarier

6 § Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl. *Lag (1999:304)*.

7 § För varje församling skall det finnas en förteckning över inventarier som avses i 6 §. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan. I varje församling skall det utses två personer som har ansvar för att föra förteckningen. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl. Församlingen skall anmäla till länsstyrelsen vilka som har utsetts. *Lag (1999:304)*.

8 § Stiftet skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådan kontroll skall också göras vid byte av någon av de personer som har utsetts enligt 7 § andra stycket. Efter varje kontroll skall en kopia av förteckningen sändas till länsstyrelsen. *Lag (1999:304)*.

9 § I fråga om ett föremål i förteckningen, som inte ägs av någon enskild person eller släkt, krävs tillstånd från länsstyrelsen

1. för att avyttra det,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller ändra det, eller
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Länsstyrelsen får, i fråga om första stycket 3 och 4, ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder åtgärden. Villkoren får avse hur åtgärden skall utföras samt den dokumentation som behövs. Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så, att föremålets kulturhistoriska värde minskas. *Lag (1999:304)*.

10 § Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet får besikta kyrkliga inventarier.

Länsstyrelsen får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarlig fara för att ett föremål skadas, får länsstyrelsen tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med stiftet och, om föremålet ägs av någon enskild, med denne. *Lag (1999:304)*.

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller försvänkas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144).

Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. *Lag (1990:1146)*.

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

14 § Om Riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 13 § tillämpas också i fråga om en begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om begravningsplatsen ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts dessförinnan eller är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

Beredskapsförberedelser

15 a § Svenska kyrkan och dess organisatoriska delar skall vidta de beredskapsförberedelser som under höjd beredskap behövs för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Lag (1999:942).

Ersättning till Svenska kyrkan

16 § Svenska kyrkan har rätt till viss ersättning av staten för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena. Svenska kyrkan beslutar om fördelning av ersättningen mellan stiftet. Stiftet beslutar om fördelning inom sitt område. Riksantikvarieämbetet skall ges tillfälle att yttra sig över fördelningen i landet. Länsstyrelsen skall ges tillfälle att yttra sig över fördelningen i länet. Lag (1999:304).

Begravningslag (1990:1144)

2 kap. Begravningsplatser

Begravningsplatsers skick

12 § En begravningsplats skall hållas i ordnat och värdigt skick och den helgd som tillkommer de dödas vilorum skall alltid iakttas.

7 kap. Gravrätt

Utövande av gravrätt m.m.

1 § Gravrätten får utövas bara av den som i gravboken eller gravregistret är antecknad som innehavare av gravrätten. När gravrättsinnehavaren har avlidit, får dock den som ordnar med gravsättningen utöva de befogenheter som tillkommer en gravrättsinnehavare och som har samband med gravsättningen av den avlidne.

Gravrättsinnehavarens ansvar för gravplatsen

3 § Innehavaren av gravrätten skall hålla gravplatsen i ordnat och värdigt skick.

Överlåtelse och återlämnande av gravrätt

12 § Gravrätten får återlämnas till upplåtaren.

En gravrätt som har återlämnats får efter ansökan hos upplåtaren, inom 25 år efter senaste gravsättningen, återupptas och upplåtas till någon som tillhör den personkrets som anges i 11 §. Lag (2012:133).

Övergång av gravrätt vid innehavarens död m.m.

19 § Om det inte finns någon som gravrätten kan gå över till enligt 14 §, skall gravrätten anses återlämnad till upplåtaren.

20 § När en gravrätt ska anses återlämnad enligt 19 § eller har återlämnats enligt 12 § första stycket är upplåtaren skyldig att behålla gravplatsen under minst 25 år från gravsättningen till förmån för den som senast har gravsatts där.

Gravanordning behöver behållas bara om kostnaden för skötseln av gravplatsen betalas. Lag (2012:133).

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur. Första stycket gäller inte en gravrätt som har upplåtits med begränsningar enligt 8 §. Lag (2012:133).

27 § Innan en gravanordning sätts upp, skall upplåtaren pröva om den är sådan att den kan tillåtas.

28 § När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. Medgivande skall lämnas, om det inte finns risk för att man förfar med gravanordningen på ett ovärdigt sätt.

29 § Gravanordningar får inte pantsättas eller utmätas.

Ändringar på gravplatsen

30 § Upplåtaren får göra ändringar på gravplatsen bara om gravrättsinnehavaren medger det. Ändringar som är nödvändiga för att tillgodose kraven på miljöskydd, hälsoskydd och arbetarskydd får dock genomföras, även om gravrättsinnehavaren motsätter sig ändringen.

31 § Om skador måste förebyggas, har upplåtaren rätt att genast genomföra nödvändiga åtgärder på gravplatsen. Gravrättsinnehavaren skall snarast därefter underrättas om åtgärderna.

Gravrättens upphörande

32 § Gravrätten upphör när upplåtelseiden går ut, när gravrätten återlämnas till upplåtaren, när den förverkas enligt 33 § och när den förklaras ha upphört enligt 34 §.

33 § Upplåtaren får förklara gravrätten förverkad, om gravplatsen är uppenbart vanvårdad och gravrättsinnehavaren inte avhjälpel vanvården inom ett år efter det att han har delgetts föreläggande om att sätta gravplatsen i stånd. Föreläggandet skall innehålla upplysning om att gravrätten kan förverkas. En gravrätt får inte förverkas, om det är en myndighet som svarar för gravplatsens vård och underhåll.

35 § När gravrätten har upphört, gäller om gravanordningar vad som föreskrivs i 28 §.

36 § Det som gravrättsinnehavaren inte har fört bort från gravplatsen inom sex månader efter gravrättens upphörande tillfaller upplåtaren. Om det har uppstått tvist om bortförandet, räknas tiden från tvistens slutliga avgörande.

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats.